

δες, στοὺς ὀχτροὺς καὶ στοὺς πολέμιους, καὶ τοὺς ἀγαπᾷ ὥς καὶ μέσα στὴν ἀνάγκη τῆς μάχης. Κυρά μου, ὁ Θεὸς εἶν' ἀγάπη.

᾽Ωρέττα. (μένει ἀκόμα μιὰ στιγμή σὰ μετέωρη, ἔπειτα βιάζει τὸν ἑαυτό της καὶ γυρίζει τὰ μάτια πρὸς τὸ Γιαννοῦκο).

Καλόγερος. (μὲ ἀγωνία). Ἐλᾶτε, κοιτάξτε τον καλὰ: τονὲ γνωρίζετε;

᾽Ωρέττα. (ἀποφασιστικά, μὲ φωνὴ δυνατὴ καὶ σταθερή). Ὁχι.

Γιαννοῦκος. (γονατίζει στὰ πόδια τῆς ᾽Ωρέττας καὶ τῆς φιλεῖ τὸ ποδοφύστανό της).

Καλόγερος. (ὀψώνει τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια πρὸς τὸν οὐρανόν).

(Μουρμουρες, φωνές, διάφορα κινήματα. Οἱ χωριανοὶ προβαίνουνε ξαβά. Σ' ἓνα νόημα τοῦ Βαρνάβα, οἱ κυνηγοὶ κ' οἱ φαμέγοι τοὺς πέφτουνε ἀπάνου καὶ τοὺς διώχνουνε πέρα μὲ τὰ κονταρόξυλα καὶ μὲ τὰ καμτοῖκια).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ : Ν. ΠΟΡΙΩΤΗΣ

ΛΟΓΟΙ ΚΙ' ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

ΤΑ ΜΝΗΜΑΤΑ

Περνάτε μ' ἀλαφρὴ καρδιά τ' ἄγριο λαγκάδι τώρα, ξένοι καὶ χωριανοί. Μὴ σᾶς φοβίξῃ πειὰ κ' ἡ μοναξιά του κ' ἡ κακοτοπιά. Καὶ τὰ στενά του τ' ἄβαρα, λημέρια τῶν κακῶν, χαρούμενα θὰ σᾶς δεχτοῦνε. Καὶ κάποιιο τάφοι ποῦ τοὺς ἔσβυσαν τὰ χρόνια, καὶ τ' ὄνομά τους μόνο ἀφήσανε θυμητικό, τὴν κρύα τὴν ἱστορία τους θὰ σᾶς τὴν ποῦνε.

— Παίξε το ἐσύ, βοσκέ μου, τώρα τὸ καλάμι σου. Καὶ πές καὶ τὸ τραγοῦδι σου τ' ἀρμονικό.

Ψηλὰ στοῦ βράχου τὸ γυμνὸ τὸ φρύδι, ἀντίκρου ἀπὸ τὸ δρόμο τὸν τριγυριστό, βαροῦσε τὴ φλογέρα τὸ βοσκόπουλο. Βαροῦσε τὴ φλογέρα του καὶ τραγουδοῦσε. Κ' ἔλεγε τὸ τραγοῦδι τὸ γλυκό, γιὰ τὴν ἀγάπῃ ποῦ ἀγαποῦσε. Τὸ τραγοῦδι τὸ ἡμερο, τ' ἀγαλινό, γιὰ τῆς καρδιάς τοὺς πόνους. Πῶς ἀνταμώνει ἡ βοσκοπούλα στὸ μονοπάτι τὸ βοσκό, τὸ γλυκοχάραμα. Καὶ πῶς τοῦ τάξει τὸ φίλί, μὰ ἀκόμα δὲν τὸ δίνει.

— Πές το, βοσκέ μου, ἐσὺ τὸ γλυκοτράγουδό σου. Παίξε καὶ τὴ μαγεύτρα τὴ φλογέρα σου.

Κ' ἐκεῖ ποῦ ἀγνάντευε ὁ βοσκὸς καὶ τραγουδοῦσε, πρόβαινε ξέθαρρη μιὰ συνοδιά, τῶν Τούρκων σύμμιχτο ἓν' ἀσκέρι, πολυθόρυβο, προχωροῦσε νὰ περάσῃ. Κ' ἐκεῖ τὰ παληκάρια τοὺς κρατοῦσαν τὸ στενό. Καὶ μὲ ντουφέκια καὶ σπαθιά τοὺς ρίχτηκαν.

— Πές το, βοσκέ λεβέντη, τώρα τὸ τραγοῦδι σου τ' ἀντρίκειο, ὅχι τὸ ἔρωτικό. Πῶς σήκωσαν κεφάλι πές οἱ ταπεινοὶ κ' οἱ σκλάβοι. Καὶ πῶς πέσανε στοὺς ἀφεντάδες τοὺς παλιούς σὰν τὰ θεριά, μὲ λύσσα. Πές καὶ τὸ πρῶτο συναπάντημά τους, τὸ ματωμένο καὶ τὸ βροντερό. Τὸ καλότυχο κ'

εὐλογημένο. Κ' ἔπειτα, τὸ γαλήνεμα τῶν τάφων, πές, τ' ἀναπαντιζό. Καὶ τὴν τροιμάρα τῶν μνημάτων, ποῦ κι' αὐτὴ θὰ σβύσῃ ἕναν καιρό, τραγοῦδῃσε. Καὶ κάμε ἀθάνατα τὰ μνήματα μὲ τὴ λαλιά σου. Κι' ἄναψε φλόγα στὶς καρδιές ποῦ θὰ σ' ἀκούουν. Κ' ὕστερα, πᾶψε τὸ τραγοῦδι τὸ παληκαρίσιο σου. Καὶ πέταξε καὶ τὴ φλογέρα σου μακριά. Καὶ τὸ τουφέκι πιάσε. Καὶ πιάσε τὸ σπαθί.

ΟΧΤΡΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΙ

Στὴ χώρα μέσα, ὅταν πρωτάναψε τὸ τουφέκι ἀνάμεσα σὲ Τούρκους καὶ Γραικοὺς, ἕνα παράξενο ἀκολούθησε.

Τοῦρκοι καὶ Γραικοὶ ἀμέσως τὸ κατάλαβαν πῶς δὲ χωροῦσε πειὰ φίλια κι' ἀγάπη ἀνάμεσού τους.

Τὸ τουφέκι δούλευε καὶ τὸ σπαθὶ στὴ χώρα. Καὶ τ' ἄψυχα δὲν ἔμεναν ἀμέτοχα. Ἡ ἀνεμοζάλῃ χόρευε ζευγάρι μὲ τὴν ἀνθρώπινη τὴν ψυχотаραχί.

Σὰν ἄσπῃ κακούργα στρίγγλα ἢ πυρκαγιά ἔσπερνε τὸν ὄλεθρό της ὅπου ἀπλώνονταν. Ὅργῃ στὸν οὐρανὸ καὶ κάτω !

Δυὸ ἀνθρώπους μαναχὰ δὲ μπόρεσε νὰ σύρῃ στὴν ὁρμή της ἡ θεομανία αὐτή. Ὡς τότε φίλοι ἀχώριστοι νομιζόνταν ἀπ' ὅλους, κ' ἦτανε. Φίλοι ἀπὸ χρόνια, ὁ Πανάγος κι' ὁ Μεχμέτης, παληκαρία παντοῦ γνώριμα, τοῦ λαοῦ παιδιὰ καὶ τοῦ ποιοῦ συντρόφια. Γύρω τους μὲ τὰ δόντια τρώγονταν οἱ ὁμόφυλοι κι' ὁμόπιστοί τους. Τὰ δυὸ ποτάμια τὰ αἵματα ἔτρεχαν ἐμπρὸς τους. Αὐτοὶ μαζί, στὸ σίφουνα ποῦ τοὺς τριγύριζε.

Στὴν ἀρχή, πολλὲς φορές, ὁ ἕνας γλύτωσε τὸν ἄλλον ἀπ' τὸ θάνατο. Κ' ἔκανε σ' ὅλους σεβασμὸ καὶ φόβο τὸ παληκαρίσιο ταῖρι τους, καθὼς ἀτάραχα περνοῦσανε τοὺς δρόμους, ὅπου τὸ βόλι λούφαζε καὶ ξεσοῦσε. Ὅμως δὲν ἄργησε ἡ ἀγάπη τους νὰ γίνῃ σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους καταδίχη καὶ κατάρα ἀπ' ὅλους, Τούρκους καὶ Γραικοὺς.

Καὶ μιὰ μέρα χάθηκαν ἀπὸ τὴ χώρα τὴν τρικυμισμένη οἱ φίλοι. Θέλησαν ἴσως νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὸ θάνατο, ποῦ θὰ τοὺς τὸ χάριζαν οἱ δικοὶ τους, οἱ ἴδιοι, μὲ τὰ χέρια τους; Ἡ πῆγαν κάπου κι' ὥς τὸ θάνατο χτυπήθηκαν, ἀφοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ ζήσουν πειὰ μὲ τὴν ἀγάπη τους, τὴν τρανὴ καὶ τὴν ἀνίερη; Κάποιοι ποῦ θᾶξεραν καλύτερα, ἔτσι μάντεψαν.

Καὶ μοναχὰ ἀπὸ λίγες μέρες ὕστερα βγῆκε ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴ θάλασσα. Γιατὶ τοὺς ξέρασε τοὺς δυὸ, δεμένους χέρια πόδια καὶ κορμιὰ μαζί, σὰ νὰ τοὺς ἔδεσε ἄλλος τοὺς παληκαράδες, ἄθελά τους. Κι' ὁ θάνατός τους, πειότερο ἀπ' τὸν πόλεμο, ἔκαμε νὰ νοιώσουν ὅλοι, Τοῦρκοι καὶ Γραικοὶ, πῶς ἦτανε στὸν κόσμῳ πειὰ τῶν ἀδυνάτων Τοῦρκοι καὶ Γραικοὶ μαζί νὰ ζήσουν.

ΑΡΑΧΩΒΑ

Οἱ πληγὲς τοῦ γέρου ἦχαν ἀνοίξῃ πάλι κ' ἔτρεχαν. Τότε ἔπεφτε στὶς ὑποχοντρίες του ὁ κακόμοιρος. Ὅλα τοῦφταιγαν. Κ' οἱ θύμῃσε, οἱ περασμένες ἔμοιαζαν κ' ἐκεῖνες σὰν πληγὲς ποῦ τοῦ πονοῦσαν. Ὅμως, ἐνῷ πονοῦσε, κ' ἐνῷ σπάραζε, ἤθελε καὶ νὰ τὶς ἀνιστορῇ. Κ' εὗρισκε σ' αὐτὸ

μιὰ γλύκα, πῶς νὰ πῶ, φαρμακερή. Νόμιζες πῶς κ' ἡ ψυχὴ του μάτωγε κ' αὐτὸ μιλοῦσε. Κι' ὁ γέρος μιὰ μιλοῦσε, μιὰ ἀναστεύαζε.

— Ἀχ, αὐτὴ ἡ πληγὴ!.. ποῦ βρίσκεται τὸ τόσο αἷμα... Τόσα χρόνια πάει αὐλάκι... θῆκανε ποτάμι... Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ πληγώθηκα, πενήντα χρόνια ἀστείρευτα, σώνει πειά! Πονῶ... καὶ τί κατάλαβα;... αἷμα χαμένο σὰν τὸ ρέμα τοῦ νεροῦ.

Βρέθηκα στὴν Ἀράχωβα—ποιὸς μὲ ρωτάει; Καλὰ μὲ ρώτησε! Δὲν ἤμουν, ὄχι, στὴν Ἀράχωβα—κι' ἄς μοῦφαγε τὰ στήθια ἐκεῖ τὸ βόλι... Στάθηκα ἄτυχος, μωρὲ παιδιά, γι' αὐτὸ βογγᾶω τώρα, ὄχι γιὰ τὶς πληγές. Ἀχ, καὶ νὰ μὴ ρίξω κ' ἐγὼ ἓνα ντουφέκι, νὰ μὴ φάω ἓναν Τοῦρκο κ' ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί!

Μέσ' τὸ κυνήγι τ' ἀσυλλόγιστο, ποῦ κάναμε στοὺς Τοῦρκους, ἐγὼ ξένος στάθηκα, χωρὶς νὰ θέλω. Ἡ μοῖρα μου μὲ καταράστηκε... ἓνα κεφάλι κ' ἐγὼ ἀρβανίτικο δὲ μπόρεσα νὰ πάρω. Ἐνα—τὸ ἡῦρα καταγῆς, τὸ ντράπηκα, κι' αὐτό. Γιατί; Θὰ σᾶς τὸ πῶ, μωρὲ παιδιά!

Ὁ Καπετάνος μ' ἔβαλε σκοπὸ. Ἐκεῖ νὰ μείνω, μούπε, νὰ μὴν κουνηθῶ... «Χάθηκες, καὶ μᾶς ἔχασες». Εἶπε ὁ Καραϊσκάκης! Τοῦῶ παραπόνο τρανὸ δὲν τοῦ τὸ συμπαθᾶω—ἄγια τὰ κόκκαλά του! Σκοτάδι καὶ χιονούρα. Δὲν ἔβλεπα μπροστία μου. Ὅλοι κοιμώντανε. Καμμιὰ ντουφεκιά, νὰ δείχνῃ πῶς εἶναι πόλεμος. Ἀξαφνα, μιὰ ντουφεκιά... πληγώθηκα. Ἦρθε ἀπὸ μακριὰ τὸ βόλι, ἦταν ἡ μοῖρα μου ποῦ τῷστελε. Στὸ χιόνι ἀπάνω ἀπλώθηκα σιγά. Ἐνοιωθα τὸ αἷμα μου νὰ τρέχῃ ἤθελα νὰ φωνάξω—ὁ Καπετάνος πρόσταξε ἄχνα νὰ μὴ βγάλω. Λιγώθηκα κι' ἀποκοιμήθηκα.

Τὶς αὐγές, ἦρθα στὸ νοῦ μου. Ἀκόμα νύχτωνε—Τοῦρκοι χιλιάδες, ἔμπρὸς στὰ μάτια μου, περνοῦσαν! Κοιμῶνταν οἱ δικοί μας, παγωμένοι, στὸ χωριό. Ἦθελα νὰ φωνάξω, νὰ σκίσω τὸ λαρύγγι μου, κι' ἄς πέθαινα—δὲ μπόρεσα νὰ βγάλω μήτε στεναγμό.

Κ' οἱ Τοῦρκοι ροβολοῦσαν... καὶ γλυστροῦσαν... κ' ἔφευγαν τὸ χιόνι τοὺς βοηθοῦσε.

Κόπηκε ἡ λαλιά τοῦ γέρου. Ἀγρίεψαν τὰ μάτια του. Μὲ τὸ χέρι τ' ἄσαρκο, ἔδειχνε κατὰ τὴ θύρα.

— Ἀκοῦτε; ἀκοῦτε; Φεύγουν! Φεύγουν! Ποτὲ δὲν ξαναστάθηκε τέτοια φυγή! Τοὺς πήραν οἱ δικοί μας! Δὲ θὰ γλυτώσῃ ψυχὴ.

Μ' ἔξαψη τρομερὴ θέλησε ν' ἀνασηκωθῇ. Κ' ἔπεσε πάλι. Τρέξαμε κοντά του. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸ στρῶμα του. Ἀξαφνα τρομάξαμε κ' ἐμεῖς. Ὁξω ἀπὸ τὸ σπῆτι ἄγρια ἀνεμοζάλη μάνιζε καὶ περνοῦσε—χιλιάδες Τοῦρκοι φεύγανε! Καὶ πᾶν, καὶ πᾶν!

ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

— Παιδιά, τὰ συχαρίκια μου!

Φώναξε ἀπὸ τὴ θύρα, πρὶν ἀκόμα μπῆ στὸ καφφενεῖο τὸ λιγασύχναστο τῆς γειτονεῖας, ὁ Γιάννης ὁ Λογᾶς, ποῦ δὲν ἄφινε κίσσα στὸ κλαρί ἀκοροῖδευτη.

— Πέθανε ὁ γέρο Χιονιᾶς!

Οἱ λίγοι ποῦ χαρτόπαιζαν, κ' οἱ ἄλλοι ποῦ παρᾶστεκαν, κι' ὁ καφφε-

τζής ὁ ἴδιος ποῦ τὸν ἔφαγαν οἱ ξένες ἔγνοιες, ὅλοι τιναχτήκανε μὲ μιὰ φωνή, ποῦ ἔδειχνε πεῖδ' ἁφάνισμα χαρούμενο παρὰ λυπητερό.

— Τὸν κακομοίρη τὸ Χιονιᾶ! Κρίμα στὰ κατομμύρια!

— Πάει κ' ἡ σύνταξη ποῦ περίμενε ἀπ' τὸ βασιλιᾶ.

Πῶς πέθανε;

— Στὸν ὕπνο του κάτι τοῦρθε. Τὸν πλάκωσαν τὰ κατομμύρια... ὅλο γιὰ τὸ θησαυρὸ ποῦ θαῦρισκε παραλογοῦσε. Πέθανε μ' αὐτὴ τὴν πετριά.

Τότε ἔξαφνα φάνηκε στὴ θύρα ὁ γείτονας ὁ πίτροπος τῆς ἐκκλησιᾶς. Κάτι θ' ἄρπαξε τ' ἀφτί του καὶ τοὺς κύταξε ὅλους αὐστηρά. Στὸ χέρι του βαστοῦσε ἓνα δισκάκι σταυρωμένο μὲ δυὸ ψιλὰ κεριά καὶ μὲ λιβάνι σκόρπιο ἀνάμεσα. Πῆρε σειρὰ τὰ τραπέζια κ' ἔρριχνε κ' ἀπὸ κανένα λόγο.

— Λημοσύνη, χριστιανοί, γιὰ τὸν ἀγωνιστή. Πέθανε ὁ γέρο Χιονιᾶς... στὴν ψάθα ἀπάνου πέθανε. Κατοχρονίτης καὶ πολυβασανισμένος. Οἱ πληγές του, ὅπου ἔκανε νὰ σκύψη, καὶ μιὰ πληγὴ ξετρούπωνε ἀπ' τὰ κουρέλια του. Μὲ τὸ σιδερένιο τὸ παράσημο, ζητιάνευε. Ὅλο τὴ σύνταξη νειρεύονταν, ὅλο ἀναφορὲς ἔστελνε στὴν κυβέρνηση. Μεθοῦσε, ὁ συχωρεμένος, γιὰ νὰ σβύνῃ τὰ φαρμάκια του.—κατάντησε τρελλός. Ἔβλεπε τὰ νειῶτα του, τὰ καλοπερασμένα. Θησαυροὺς νειρεύονταν—αὐτὸ γελοῦσατε; Εἶχε κάποιο δίκιο μέσ' τὴν τρέλλα του—κάτι ξέρω ἐγὼ γι' αὐτό.

Τώρα θὰ μᾶς ἀφήσῃ κ' ἐμᾶς ἡσυχους. Δὲ θάχουμε μὲ ποίονε νὰ γελᾶμε. Πάει κ' ἡ σύνταξη, πᾶνε κ' οἱ κρυμμένοι θησαυροί. Πάει ὁ γέρο Χιονιᾶς, ποῦ μᾶς γλεντοῦσε μὲ τίς φαντασιές του. Νησιτικός, χαροκοποῦσε τοὺς χορτάτους. Πεθαμένος, θὰ μᾶς χαρατσώσῃ τώρα... Λημοσύνη γιὰ τὸ θάνατό του!

Κι' ὁ πίτροπος πικρογελοῦσε κ' αὐτὸς μέσα στὴ λύπη γιὰ τὸ γέρο φίλο του.

ΤΟ ΣΚΛΑΒΟΠΟΥΛΟ

Στ' ἀκρολίμανο τὸ χαμηλὸ εἶχε συντρέξῃ τῆς χώρας τὸ γυναικομάνι ἀνήσυχο. Τὸ καίμι πεῖδ' εἶχε ἀράξῃ, καὶ τὰ σκλαβόπουλα ποῦ γύριζαν ἀπ' τὴν Ἀραπιά ξαγορασμένα, τᾶχανε πάρῃ κ' ἔφυγαν πασίχαρες οἱ μάννες τους, χῆρες οἱ περισσότερες.

Ἦταν πολλὲς ὅμως ἐκεῖ, ποῦ πρόσμεναν ἀκόμα. Καὶ τὸ πλεούμενο εἶχε ἀδειασῇ τὸ ζωντανό του φόρτωμα. Ἐνα παιδί μονάχα, πέντ' ἔξι χρονῶν ἀγόρι παχουλό, ποῦ τὸ καλόθρεψε ἡ σκλαβιά, περίσσευε· κ' αὐτὸ τὸ σήκωσε στὴν ἀγκαλιά του ὁ καπετάνιος καὶ τ' ἀπίθωσε στὸ χῶμα.

Σὰν πεινασμένες καρακάξες τὸ τριγύρισαν οἱ ἄμοιρες γυναῖκες. Τὸ ψηλαφοῦσαν καὶ τὸ τάραζαν. Κουρέλι σὰ νῆταν τὸ τραβοῦσαν. Τὸ πνίγανε μὲ τὰ ρωτήματά τους.

— Χάνετε τὸν κόπο σας, εἶπε ὁ καπετάνιος. Μὴν τὸ πολυτεράξετε, γιὰτ' εἶν' εὐκόλο στὰ κλάματα. Θὰ τῷχε χαϊδεμένο ἡ κυρά του, τὸ μπεγόπουλο. Εἶχε καὶ τὴ γλώσσα του. Ἀράπικα μονάχα ξέρει κάτι τι.

— Μὰ νᾶναι Μεσολογγιτάκι τάχα; ρώτησε ἓνας ἀπ' τοὺς ἄντρες ποῦ παραστέκανε σ' αὐτὴ τὴ θλιβερὴ σκηνή.

— Αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Ἔτσι μοῦ τὸ παραδώσανε στὴν Πάτρη, ποῦ τὸ φέρανε μαζί μὲ τ' ἄλλα. Τὸ λένε Γιδῶργο μάλιστα.

Στ' ἄκουσμα τὸ τελευταῖο μιὰ γυναῖκα, ποῦ καθισμένη παραπέρα ἀμέτοχη, κύταζε βλοσυρὰ μὰ τίποτα δὲν καταλάβαινε, τινάχτηκε πρὸς τὸ γυναικεῖον κύκλο. Ἄνοιξε τόπο, κι' ἄρπαξε ἀπὸ τὰ δυὸ χέρια τὸ παιδάκι. Γονάτισε μπροστά του.

— Γιώργο, Γιώργο μου... φώναζε βραχνά... εἶν' ὁ Γιώργος μου! εἶναι τὰ χρόνια του· τὰ μάτια του, ὅλα τὰ σημάδια εἶναι δικά του... Καρδιά μου, μίλα μου. Ποιὸ εἶναι τ' ὄνομά σου;

— Γιώργος εἶπα, φώναζε πάλι ὁ καπετάνιος. Κοτζάμ Γιώργαρος ἐκεῖ πέρα!

— Γιώργος ἦτανε καὶ τὸ δικό μου τὸ παιδί! φώναζε μιὰ γυναῖκα μέσ' ἀπὸ τὶς ἄλλες. Μπορεῖ νάναί καὶ τὸ δικό μου.

Ἄρχισαν ὅλες νὰ μαλλώνουν καὶ νὰ θορυβοῦνε.

— Μικρό μου, χᾶϊδι μου, ἔλεγε ἡ πρώτη, πάντα γονατιστὴ καὶ παρακαλεστὴ, μίλα μου, ἄνοιξε τὸ στοματάκι σου... θυμήσου ποῦ μ' ἔλεγες θειά, γιατί ἄκουγες τὸ μεγαλύτερο τὸ ξαδερφάκι σου, καὶ μάννα ἔλεγες τὴ θειά σου.

— Θειά... θειά, τὸ μικράκι ἄρχισε νὰ συλλαβίζῃ.

Καὶ ξέσπασε στὰ κλάματα.

— Εἶναι τὸ παιδί μου! Γνώρισε τὴ μάννα του!

Ὁρθή, κι' ἄγρια, τ' ἄρπαξε στὴν ἀγκαλιά της κ' ἔσπινε τὸν κόσμο. Κ' ἔφυγε μὲ τὸ λάφυρό της. Καὶ κανένας δὲν τόλμησε νὰ τῆς ἀντισταθῇ.

ΣΤΑ ΖΑΛΟΓΓΑ

Τὰ χρόνια μου τὰ τρυφερά δὲν τᾶθρεψαν τὰ παραμύθια τόσο τὰ φανταστικά, ὅσο τὰ τρώμαξαν οἱ ἱστορίες οἱ μαῦρες, ποῦ περνοῦσαν τῶν παραμυθιῶν τὴ φαντασιά. Βυζάστρες μου πικρές, κουνήτρες καὶ παρηγορητρες μου θλιμμένες στάθηκαν οἱ Σουλιώτισσες γυναῖκες, οἱ χαροκαμένες.

Τώρα τὴ θειά Βαρσάμω θέλω νὰ ξαναθυμηθῶ. Αὐτὴ δὲν ἔλεγε ἄλλες ἱστορίες, παρὰ τὴ δική της ἱστορία μοναχά. Δὲν ἔμοιαζε μὲ τὶς ἄλλες γυναῖκες, τὶς πολυπαθες καὶ πρόθυμες νὰ λένε τὰ δικά τους καὶ τῶν ἄλλων τὰ πάθη. Ἀλήθεια, τὴν ἱστορία της τὴν ἀπλὴ καὶ τὴ μεγάλη, ὅσες φορὲς τῆς ζήτησα, δὲν τὴν ἀρνήθηκε. Μικρός, δὲ χόρταινα νὰ τὴν ἀκούω. Μεγάλωσα, καὶ τὴν ξαναλέω μοναχός μου. Ἡ θειά Βαρσάμω ἀκόμα ζῇ, ἀθάνατη, μέσ' στὴν ψυχὴ μου. Ἴσως καὶ στὸ χωριό μου ἀκόμα ζῇ.

— Λοιπὸν ἦσουναι στὰ Ζάλογγα, ρωτοῦσα τὴ Βαρσάμω. Κι' ἄνοιγα τὰ μάτια μου μεγάλα. Κάθε φορὰ ποῦ θὰ περνοῦσα ἀπὸ τὴν ξώθυρά της, ἤθελα νὰ τὴ ρωτῶ.

— Ναί, παιδί μου, ἤμουνα, ἔλεγε.

Καθισμένη στὸ πέτρινο θρόνι της ἔξαινε τὸ λινάρι ὀλημερίς, χρόνια καὶ χρόνια. Ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ τὴ θυμᾶμαι, ἔτσι τὴν εἶδα πάντα της, νὰ ξαίνει. Ὑπόφερνε καὶ τὰ ρωτήματά μου σὰν τὴ μοῖρα της. Καὶ τὴ δουλιὰ της δὲν τὴν ἔπανε.

— Πῶς ἐγινε αὐτό, θειά Βαρσάμω;

— Νά, οἱ Τοῦρκοι μᾶς κλείσανε στὰ Ζάλογγα...

— Ὑστερα;

— Ὁ πόλεμος δὲ βάσταξε πολὺ... Πέρασαν ὅσοι μπόρεσαν μὲ τὸ σπαθί. Γλύτωσαν καὶ πολλὲς γυναῖκες...

Οἱ ἄλλες πιάσαμε τὴν κορφή, κι' αἶμα ζύγωσαν οἱ Τοῦρκοι δώσαμε τὰ χέρια καὶ πηδήσαμε.

— Κ' ἐσὺ πῶς ξέφυγες τὸ θάνατο;

— Ἔπεσ' ἀπάνου στ' ἄλλα τὰ κορμιά... Κορίτσι πρᾶμα, καὶ λιγώσκη... μ' ἦραν οἱ Τοῦρκοι καὶ μὲ πῆραν. Ὑστερα λευτερώθηκα... ἐξηντα χρόνια πέρασαν. Καὶ ζῶ.

Κ' ἔβαινε τὸ λινάρι της. Καὶ ζοῦσε. Ἦτανε στὰ Ζάλογγα ἡ θειά Βαρσάμω! Κι' ἄλλοι ἦτανε στὰ Ζάλογγα, τὸ ξέρω. Τὸ πῆδημα ὅμως δὲν τὸ γλύτωσε κανεὶς—μονάχα ἡ θειά Βαρσάμω! Λοιπὸν τὸ θᾶμα ἦτανε διπλό. καὶ τὸδα ἐγὼ αὐτὸ τὸ θᾶμα: Τῇ θειά Βαρσάμω Ζαλογγίτισσα καὶ ζωντανή!

Γιὰ μένα ἦταν αὐτὴ ἓνα πλᾶσμα ἀφάνταστο. Δὲ μπορούσα νὰ τὴ δεχτῶ σὰ μιὰ κοινὴ γυναῖκα. Ὁ νοῦς της ψέμα δὲ χωροῦσε. Κι' ὅλοι ὕστερα οἱ Σουλῳτες τὸλεγαν, πῶς ἦτανε στὰ Ζάλογγα. Καὶ γλύτωσε! Λοιπὸν ἦτανε μιὰ γυναῖκα θεϊκή.

Κ' ἔλεγε τὴν ἱστορίαν της ἡσυχῇ, σὰ νᾶλεγε κάτ' ἀπ' τῆς χαμοζωῆς της τὰ συνειθισμένα. Οὐτ' ἓνα στεναγμό, οὐτ' ἓνα δάκρυ! Κ' ὕστερα; Πέρασε τόσα χρόνια ξαίνοντας λινάρι! Αὐτὸ μονάχα ὅσο τὸ συλλογίζομαι, πῶς νὰ πιστέψω τ' ἄλλο; Γιὰ νὰ γνέση ἐξηντα χρόνια τὸ λινάρι της, ξέφυγε τὸ χαμὸ; Κι' ὁ θάνατος μαζί της ἔπαιζε, ποῦ δὲν παίζει; Κ' ἡ δόξα ταπεινώθηκε στὸ πρόσωπό της ὑφάντρα νὰ γενῇ; Ὁχι, σὰς λέω! Ἡ θειά Βαρσάμω δὲν ἦτανε στὰ Ζάλογγά! Τώρα δὲν τὸ πιστεύω πειά!

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΕΝΟΣ

Τὰ ἔβγα τοῦ Μαρτιοῦ, μέρα χαρὰ τοῦ Θεοῦ, κι' ὁ Καπετάνος τῶν κλεφτῶν κλεισμένος κάθεται μέσα στὸ σπίτι. Κανένας λόγος, ἀνάγκασμα κανένα δὲν εἶν' ἄξιο νὰ τὸν κάμῃ ν' ἀφήσῃ τὴ γωνιά. Ἐλυωσε ἀπὸ τὴν κλεισούρα τοῦ χειμῶνα, μαύρισε ἀπὸ τὴν καπνιά, σὰ γύφτος τρεμουλιάρης ἔμοιασε ζῶντας ἀπάνου στὴ φωτιά, ἓνα χειμῶνα ὀλάκερον. Αὐτὸς ποῦ δέκα χρόνια πέρασε μακριὰ ἀπὸ σκέπη σπιτική, ἀπὸ τὴ μέρα ποῦ ἄφησε τὰ κλέφτικα λημέρια, τῶν βουνῶν τὰ ξέσκεπα παλάτια, κ' ἦρθε καὶ προσκύνησε τὸν Τοῦρκο, καὶ πῆρε τὸ ραῖμπουνγιουρδί, ὁ κλέφτης ὁ ἀπροσκύνητος ὡς τότε, δέκα χρόνια ὀλάκερα, κλείστηκε ἀπὸ τὴ μέρα κείνη, μανταλώθηκε, ἥλιο οὐρανὸ δὲν εἶδε. Μίσησε τ' ἀγέρι τὸ στελμένο ἀπ' τὰ βουνά, σιχᾶθηκε τὴ μυρουδιά τοῦ ἐλάτου, ποῦ ἀνασταίνει, κι' ἀκόμα τῶν βουνῶν τὴν ὁμορφιά ἀποστράφηκε, τὴ ζωγραφισμένη ἀσάλευτη κ' αἰώνια ἀντίκρου ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του, ἀτόμακρα.

Σκυφτὸς στὸ παραγῶνι κάθεται, καὶ δὲ μιλεῖ μερόνυχτα. Στὸ πλάγι του, γονατιστὴ μπρὸς στὸ σεντοῦκι, ψάχνει τάχα ἡ καπετάνισσα καὶ νὰ βρῇ. Ψάχνει ἐνῶ τὸν κρυφοβλέπει, καὶ τοῦ μιλεῖ γλυκὰ καὶ ταπεινά, σὰ νὰ χαϊδεύῃ ἓνα παιδάκι.

— Σήκου πειά, Καπετάνε μου, μαράζωσες κλεισμένος πέντε μῆνες ἄσειστος, ἀνιφτος, ἀστόλιστος μέσα στὸ σπίτι. Τί ζωὴ εἶν' αὐτή; Ἀρρώστησε κ' ἡ ψυχὴ σου πειὰ καὶ τὸ κορμὶ ἀπ' αὐτὴ τὴ φυλακή. Κάμεις σὰ νὰ

κρατῆς τὸ θάνατο κανενοῦ ἀκριβοῦ σου. Μίσησες τὴ μέρα τοῦ Θεοῦ. Τὸν ἥλιο, ποῦναι τόσο ὁμορφος, κάνεις σὰ νὰ τὸν ντραπήκες. Ἔβγα νὰ ἰδῇς, ἦρθε τὸ καλοκαίρι! Ὁ κόσμος εἶναι τόσο ὁμορφος, σὰν ἐκκλησιά! Κ' εἶναι σὰν προσευκὴ νὰ τονὲ χαίρεται κανεῖς.

Σκληρὰ τώρα ὁ κλέφτης ἀποκρίνεται. Μαύρη εἶν' ἡ ματιὰ του κ' ἡ ὄψη του τρελλή.

— Ὡρὴ γυναῖκα, θὰ στὸ πῶ. Ἄμα ζυγώνει αὐτὴ ἡ μαγκούφα ἡ ἄνοιξη, μὲ πιάνει ἓνα κακό! Γυρεύω τὰ βουνά! Τ' ἄγια τὰ θέμελα. Τ' ἄδολα βουνά! Τούρκους νὰ φάω θέλω. Τ' ἄρματά μου μὲ καλοῦν, κ' ἐγὼ τὰ μάχομαι. Θέλω νὰ σφάξω, ἢ νὰ σφαγῶ. Φοβάμαι καὶ γιὰ σένα, μαύρη! Νὰ βγῶ ν' ἀγναντέψω τὰ βουνά, εἶν' ἓνας πόνος ποῦ δὲ μεταγίνηκε. Σήκου καὶ φεύγα! Μὴ μὲ παρακαλεῖς καὶ τίποτα μὴ μοῦ θυμίζεις. Κύτα μὴ χαθῇς!

Ὅξω ἀπὸ τὸ σπῖτι κάθεται καὶ σιγοκλαίει ἡ ἄμοιρη γυναῖκα. Καὶ μέσα ἀκούγεται βαρὺ σὰν κλᾶμα τὸ τραγοῦδι, τὸ λεβέντικο καὶ τ' ἀλαφρό, ποῦ λέει γιὰ τὰ βουνά.

Νυχτώνει. Μπαίνει ἀπαλὰ στὸ σπῖτι ἡ καπετάνισσα. Μαντεύει τώρα τὶ τὴν καρτερεῖ. Ἀπὸ τὸν τοῖχο λείπουν τ' ἄρματα, τὰ κρεμασμένα ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν πόρτα. Ὁ κλέφτης καθισμένος πάντα στὴ γωνιά, μὰ τώρα καὶ τὴν καπὸτα του φορεῖ. Καὶ σηκώνεται ἡσυχὰ καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ σπῖτι. Μέσ' στὸ σκοτάδι, ἀθώρητος, παίρνει τὸν ἀνήφορο τὸ μονοπάτι. Ἀθόρυβα ἡ γυναῖκα κλείνει τὴν πόρτα καὶ ἀκολουθεῖ σὰν ἴσκιος πίσω του, ἀπὸ μακριά. Ἔτσι ὅλη τὴ νύχτα βάδισαν. Κι' ἄμα μὲ τὴν αὐγὴ ὁ ἥλιος σκάζοντας χτύπησε τὶς θεόρατες κορφὰς ἀπάνου, ἄστραψε τὸ πρόσωπο τοῦ Κλέφτη, τὸ νεκρόχλωμο. Ἀπλῶσε πλατειά τὸ χέρι κ' εἶπε·

— Γεῖά σας, ὦρὲ βουνά!

Κι' ἀκολούθησε τὸ δρόμο του.

ΓΙΑ Τ' ΑΡΜΑΤΩΛΙΚΗ

Ὁ πόλεμος, ἀδερφομάχος, βαστοῦσε ἀκόμα στὰ βουνά, δυὸ χρόνια τώρα. Ἀρματωλὸς ὅπου ἀπαντοῦσε κλέφτη, καὶ κλέφτης ὅπου ἀπαντοῦσε ἀρματωλό, φιλεύονταν τὸ θάνατο. Κι' ὁ Τοῦρκος, ὁ πασᾶς ὁ δίβουλος, ἀφοῦ τοὺς χώρισε ἔτσι, τοὺς ἄφινε νὰ φαγωθοῦν. Κι' αὐτὸς χαιρότανε τὴ νίκη του.

Τέλος τοῦ τόπου ὁ προεστός, ὁ Γεροθύμιος ὁ καλόγνωμος καὶ σεβαστός ἀπ' ὅλους, κατάφερε νὰ πᾶν αὐτὸς ὁ χαλασμός, ὄχι γιὰ πάντα, μόνο ὡς ποῦ νὰ ἰδοῦν, τυφλοί, καὶ νὰ νοιαστοῦνε τὸ γκερεμό, ποῦ ἡ μοῖρα τοὺς γοργὰ τοὺς ἔσερνε.

Λαμπρὴ ἐρχότανε, κ' οἱ ἀντίπαλοι, πρώτη φορὰ ἡσυχοὶ κ' ἡμερωμένοι, στὸ Τρανὸ χωριὸ καὶ στ' ἄλλα πονθενὰ δὲ φάνηκαν. Κ' ἔτσι ἀπάντημα κακὸ δὲ στάθηκε κανένα μεταξὺ τοὺς. Τραβηγμένοι στὰ βουνά, σὲ δυὸ ρημοκλήσια χωριστὰ θᾶκαναν τὴν ἀνάσταση. Κ' ὕστερα τῶν Καπετάνων ἡ ἀπόφασις ὅ,τι θᾶλεγε, αὐτὸ θὰ γίνονταν.

Ἀνήμερα λαμπρὴ, ἔτοιμο τὸ τραπέζι, στρωμένο μοναχὰ γιὰ τρεῖς, περίμενε ἀποκάτου στὸ πλατάνι, στὴ μέση τοῦ Τρανοῦ χωριοῦ. Περίμενε τοὺς Καπετάνους γιὰ νὰ δέσουν τὴν ἀγάπη πειὰ, στὸ πείσμα καὶ τοῦ σκλη-

ρόκαρδου πασα. Κι' ὁ Γεροθύμιος πρόσχαρος ἦταν ἐκεῖ, κι' αὐτὸς ἦτανε ποὺ φαντάστηκε νὰ σμίξῃ τοὺς δυὸ θανάσιμους ὀχτροὺς καὶ νὰ τοὺς ἀγαπίσῃ.

Νά τοι πῶρχονται! Ἀπὸ τίς δυὸ ἄκρες τοῦ χωριοῦ προβαίνουν ὀλομόναχοι, μὲ τ' ἄρματά τους. Τὸ ἀντίκρουσμα παράξενο, ὕστερ' ἀπὸ κεῖνα τ' ἄλλα, τὰ ματόβρεχτα! Τὶ χέρια δίνουν καὶ φιλιῶνται ἀδερφικά, σὰ μιὰ φορὰ ποὺ ἀλήθεια ἀδέρφια ἦτανε. Φιλιῶνται καὶ γιατί τὸ θέλει ἡ μέρα. Κ' ὕστερα μὲ τὸ Γεροθύμιο κάθονται στὸ τραπέζι, τριγυρισμένοι ἀπ' τὸ βουβὸ στεφάνι τῶν χωριάτων. Βαρυπρόσωποι εἶναι στὴν ἀρχή. Ὅμως μὲ τὸ κρασί τὸ γέλιο χάραξε στὰ πρόσωπά τους. Τέλος ξεθάρρεψαν καὶ μίλησαν ἐλεύθερα. Κ' ἐκεῖ, γυρίζει ὁ Καπετάνος τῶν κλεφτῶν καὶ λέει.

— Καλὰ φάγαμε κ' ἤπιαμε, ὥρὲ παλιέ μου σύντροφε. Μὰ τώρα ἔχομε νὰ πῶμε κ' ἓνα λόγο. Γι' αὐτὸ ἀνταμώσαμε, τί λές;

— Σωστό, εἶπε ὁ Ἀρματωλός.

— Λοιπὸν νὰ πᾶνε οἱ χωριανοὶ στὰ σπίτια τους, νὰ κάμουνε Λαμπρή. Κ' ἐσύ, σταυροπατέρα Γεροθύμιε.

Καὶ τώρα οἱ δυὸ τους ὀλομόναχοι, ἀκόμα καθισμένοι στὸ τραπέζι, κεραστήκανε καὶ πάλι μιὰ καὶ δυό. Κ' εὐχήθηκαν. Κ' εἶπανε κ' ἓνα τραγοῦδι. Ὅμως στὸ τραγοῦδι ἀνάμεσα καὶ στίς εὐκές, δίκοπα λόγια ἀλλάξανε, σὰ λόγια ἀθῶα τάχα. Θὰ μοῦ δώσης τ' ἄρματωλίκι, σταυραδεργέ; ρώτησε ὁ Κλέφτης.

— Τὸ θέλω γιὰ τὴν ἀφεντειά μου. Καλὸς εἶμαι κ' ἐγώ.

— Καὶ τώρα πῶς θὰ κάνουμε; Ἐδῶ θὰ τὸ μοιράσωμε μὲ τὸ σπαθί, ἢ ἄλλου, καὶ πῶς;

— Ἐδῶ, καὶ πειὸ καλὰ μὲ τὸ ντουφέκι.

Σηκωθήκανε. Μὲ γέλοια ἀνοίχτηκαν κι' ἀρχίσανε τὸν πόλεμο. Κι' ὁ ἓνας ἔπιασε τὸν πλάτανο, κι' ὁ ἄλλος τ' ἀγκωνάρι, τῆς ἐκκλησιᾶς. Οἱ χωριανοὶ ἀκούοντας τὰ γέλοια νόμιζαν πῶς ἦτανε χωρατά. Κι' ἅμα ἔπαψε τὸ ντουφέκι κ' ἔτρεξαν, τὸν ἓνα τὸν ἑβρήκανε πεσμένον πίσω ἀπὸ τὸν πλάτανο, μὰ τοῦ ἄλλουνοῦ ἀκολούθησαν τὸ αἷμα ἴσαμε ὅξω ἀπ' τὸ χωριό. Καὶ δὲν τὸν ἤϋραν. Τότε στυλώσανε τ' ἀφτιά. Κούφια ντουφέκια ἐρχόσαντε ἀπὸ μακριά. Κι' ὁ πόλεμος βαστοῦσε ἀκόμα στὰ βουνά!

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ